

ESTUDI LINGÜÍSTIC DE LA TOPONÍMIA DE MONTCADA

FRANCESC LLOPIS RODRIGO

Introducció

El present estudi pretén acostar-nos d'una manera general a la situació actual dels topònims del terme municipal de Montcada. Amb aquest estudi intentarem donar a conèixer la relació dels diversos mots de lloc que conformen la realitat toponímica d'aquesta localitat de l'Horta nord.

L'obtenció del corpus ha consistit a fer un recull oral dels topònims més rellevants del terme. Hem mantingut una sèrie d'entrevistes amb diverses persones que han desenvolupat al llarg de la seua vida treballs relacionats amb el medi, com ara llauradors, guardes rurals... També hem buscat certa edat en els informadors perquè creiem que potser encara conserven en la memòria els topònims més antics davant la possibilitat que aquests es troben en cert desús i potser menyspreats pels canvis socio-econòmics i culturals experimentats en els darrers anys en la societat de Montcada.

Centrarem el treball en el vessant lingüístic i sincrònic dels topònims del terme municipal de Montcada.

Estudi lingüístic dels topònims

Aldinsa

Sobre aquesta partida ens diu Coromines (1996: II, 111):

"*Aldinsa*, variant *Eldinsa*, ptda. De Montcada Val. (Segons Nicolau Primitiu. Gómez Serrano, ACCV IX, 69); si es confirma com a forma exacta, pensariem en un nom de

l'arrel àr. *dns* "ser brut, estar sollat" (*dánas*:<< sordes, immunditia>>. *Rma*, *DECaT* s. v. *dansar*); probablement del part. Act. Fem. *Ad-dānisa* "jensutzada, plena de runa", car la *i* postònica, en els mots d'aqueixa estructura, tirava quasi per tot a perdre's en l'àrab vulgar: només ens faria escriúpol veure-hi la imela en grau *i* a la manera granadina (influència del cat. *dins*= oc. *dens*, o de la *i caduca?*)".

Aquesta explicació de zona sollada, sembla prou coherent.

Badia, casetes de

Antic barri prop de Santa Bàrbara i actualment dins el nucli urbà.

Badia ens pot remetre a un llinatge o als terrenys del rector.

Respecte al significat de "rectoria, casa del senyor rector" que hui en dia és estrany al català central en paraules de Joan Coromines, al *DCCLC* (1991:I, 537-9), però que és general als parlars occidentals, el mateix Coromines diu que l'ha recollit en el País Valencià a les següents poblacions: Benicarló, Boixar, Ares del Mestre, Algemesi, Benilloba i Elx. També matisa que hui en dia no s'usa abat en el "sentit de rector" però si s'emprà en altre temps, ús que hui persisteix en francès, en algun parlar gascó antic i d'Aragó, així com en basc.

L'explicació més lògica es troba en el llinatge com ja apunta l'any 1950 Llorens I Raga, degut al cognom del primer constructor, però sense descartar la possibilitat de que fos terreny de la rectoria, ja que P. Madoz l'any 1845, al seu diccionari ens parla d'un barri situat als afores amb uns 39 veïns i denominat la Badia.

Bordellet, partida

Pot tenir un doble origen per una banda l'existència d'un antic bordell, cosa que dubtem i per una altra que vinga del germànic bord amb el significat de "vorera, vora, contorn exterior". La filiació germànica de bord la recolzen Alcover i Coromines. Moreu-Rey (1982: 111) dóna una altra possible explicació que no sembla massa creïble, bordellet → bordell → actual Burdeus —nom provinent de França.

Tanmateix Alcover-Moll (1988:II, 586) recull com un topònim existent a Andratx (Mallorca) on és el nom d'una cala, amb el significat de vorera, cosa que reforça més la tesi de considerar-lo com una vorera entre el barranc del Carraixet, el Metro i el terme d'Alfara del Patriarca, que és on està enclavada la partida.

Bufilla, séquia

També anomenada la Mina. Ve del terme de Bétera, de la partida i la torre Bufilla.

Madoz ens parla al seu Diccionari de Bufilla com partida rural del terme de Bétera.

Carme Barceló (1983:32):

"Hi ha dos tipus d'antropònims: els que fan referència al llinatge i tots els restants. N'hi ha que enllacen directament amb noms de tribus àrabs com Bufilla < /báh ila/."

El nom li ve de la torre o alqueria situada a Bétera d'on ve la séquia.

La mateixa Carme Barceló (1983:130) ja ens dóna referència d'aquest indret:

"1237 Castell, vila o alqueria de Buyla (Llibre Repartiment, var. Boyla); 1246 Boilla (OLMOS); 1347 Bofila (RT)".

"Pot ser de l'àrab /Bahila/ tribu àrab. Fluctuació vocàlica /a/ ~ /u/ ."

Topònim d'arrel àrab.

Campana, la

Nom d'una partida que fita amb el terme de Foios.

Coromines (1991:II, 463):

"Campana del llatí tardà Campana abreviació de VASA CAMPANA "recipients de Campània", regió de la qual provenia el bronze de més bona qualitat"

Alcover-Moll corrobora la tesi de Coromines (1988:III, 890-1).

L'explicació de l'origen d'aquest nom, està en el fet de trobar-se ací una campana, davall de la qual hi havia una imatge. Aquest fet ja l'explica al seu treball Llorens Raga.

Carraixet, barranc

Coromines el fa venir de carritx "espècie de canyís, planta arundinàcia usada per a fer vencills. En valencià fa carrís".

Segueix comentant Coromines al voltant del carraixet al DCCLC (1991:II, 592-3):

"Carraixet (Sanchis Guarner diu que és Carrascetum, però no). Provenent de caricetum "carrisal", amb l'evolució mossàrab (dialectal o arabitzant) 'C^è >-eixe- que explique i documente en E.T.(II, 154) (i en la meua nota a J. Ruiz); i que també s'ha conservat en el gallec *corracido* i portugués *carrazedo*. En valencià ha pres el sentit de "canyet": "carraixet valencià antic "fossar dels matxos", desaiguador, fora de les viles, de les boteres o albellons". "El barranc de Carraixet en el terme d'Alboraia, provinent d'Olocau, ja figura en el Repartiment de València (amb grafia errada de Canaxet en l'edició de Bofarull) i n'hi ha un altre en el terme de Manuel (La Costera)."

Ell mateix, opina que la duplicació de la -R- que apareix tant en carritx com en carrizo i en carraixet, no és possible que siga per influència de l'àrab, encara que és difícil la seua explicació.

Alcover-Moll opina sobre l'etimologia de carraixet el mateix que Coromines, que prové del llatí caricetum (encara que diu que és hipotètic) "carritxar" (lloc on hi ha molt de carritx→planta de la família de les arundinànies: ampelodermes tenax (en castellà carrizo).

És tracta d'un topònim valencià.

Closa, partida la

Un nom comú que pot significar "tancat per paret", "zona molt espesa (devesa)", "terreny clos destinat al pasturatge" i "depressió".

Al terme de Paterna també apareix una partida amb aquest nom.

Moreu-Rey (1982: 40):

"La closa (de "clos", tancat i amb closa (antic crosa) el qual és fàcil de confondre el grup anterior) designa —quan no pertany al vocabulari de la ramaderia— un clot tancat, i és aplicat, almenys en una ocasió, a la concavitat d'un antic cràter".

El mateix Moreu-Rey (1982: 146):

“No podem incloure dintre la toponímia “cèltica” noms de lloc produïts durant l’època romana o durant l’edat mitjana partint d’apel·latius l’origen dels quals era celta, però que havien esdevingut noms comuns llatins o catalans: “clot” i “cros” entre d’altres, pot ser eren tots mots celtes primitivament, però ja havien perdut aquest caràcter quan van servir, i són encara utilitzats, per a originar topònims al nostre país.”

Com ja havia apuntat Moreu-Rey pot ser un hidrònim referit al regadiu. Aquest aspecte és el que més s’adiu al nostre cas, ja que la Closa és una partida que es rega amb aigua de la Reial Séquia de Montcada.

Colmenar, el

És el nom d’una partida. Actualment no ens han sabut dir res sobre l’existència de bucs d’abelles. Mot format a partir de colmena més el sufix -ar, indicador de lloc on abunda alguna cosa, en aquest cas colmenes.

Sobre la procedència d’aquest mot hi ha algunes teories. D’una banda, Alcover-Moll (1988: III, 274) ens diu que colmena és com antigament es deia buc d’abelles. L’etimologia del qual ve del castellà colmena. Ens diu que un Colmenar és un lloc de molts bucs. D’altra banda, Coromines (1991:II, 835) no està massa d’acord amb Alcover:

“Colmena, V. DLEC, i per a nous fets que semblen reforçar o consolidar la suposició que en la zona central valenciana, no és castellanisme, sinó mossarabisme, veg. Les addicions que es fan en el DECH, junt amb el fet que colmena en aquesta zona és general avui, i fins i tot amb algunes aportacions toponímiques”.

Per últim, al DECH Coromines i Pascual (1989: CE-F, 137) ens comenten:

“Colmena, voz típica del castellano y el portugués de origen incierto, probablemente prerromano; tal vez de un célt. KOLMĒNĀ, derivado de KŌLMOS “paja”....; se extiende también al catalán de Valencia y a alguna localidad limítrofe de Cataluña, donde se suele considerar importación castellana, frente a los tipos autóctonos arna, buc, rusc, etc; sin embargo, en el País Valenciano ya es antiguo (doc. de 1250)”.

Nosaltres trobem que colmena és un préstec del castellà molt antic, però no mossarabisme.

L’explicació al nom de la partida està relacionat segurament amb la presència de bucs d’abelles.

Colví, lloma de

Topònim compost per un nom propi o d’ocell i un nom comú o genèric llo-ma, que és una zona poc elevada, plana i redona.

Moreu-Rey (1982:34):

“la llo-ma és usat molt al País Valencià amb el mateix sentit que *tossal* amb el qual coexisteix”.

Per altra banda Coromines, diu que és normal l'ús del femení Lloma. Sobre tot al P. Valencià i desconegut a la resta del domini lingüístic. En un principi el considera castellanisme al DCEH però després en el DCCLC ho rectifica.

Pel que fa a Colví pot ser que es dega al nom de l'ocell o a un llinatge d'origen gal Colveé.

Ara bé, Coromines (1991:II, 815-6) opina al DCCLC:

"Moixó, insectívor, saxicola oenanthe, semblant al culblanc i no gaire diferent de l'oroneta; pobablement de COLLUM ALBIAUM "coll blanquinós", amb una denominació semblant i concurrent COLLUM ALBI VINI "coll tacat (de color) de vi blanc" (que tradueix literalment el nom científic greco-llatí oenantes, totes dues denominacions motivades pel color blanquinós, amb taques grogues i rogenques, de la seua gorja; de les dues formes bàsiques: col-àlbid, coll-alb-vi es degué passar per dissimilació a coalbid/coalbbi, concret còlbi(t)/còubit/còbit". "Al País valencià hi ha formes sense la -t- a Bétera (1962) plural Kolbins com a nom de moixó (i kolbi terror, lloc on hi ha). En Montcada de l'Horta (1962) kolbi".

Alguns informants ens han dit que Colví era el nom d'un antic guarda de fa més de vuitanta anys.

Les dues explicacions sobre l'origen de Colví, tant la del nom de l'ocell, per ser un lloc on hi havien, com la del llinatge, semblen bastant lògiques.

Foios, el pla de

Nom compost pel nom de lloc Foios (població amb la qual limita Montcada en aquesta partida) i el nom comú pla.

Quant a pla és prou comú a la toponímia, i definit com "sector de terreny planer i de poca extensió".

Coromines (1991: II, 27-8) parla de bòfia "clotada fonda, clotada descarnada per les aigües".

Al valencià hi ha foia, toponímicament foios, i el castellà hoyo, hoyo. Foia no és mot estrictament català, però si ben autòcton, de nissaga mossàrab.

Carme Barceló (1983:156):

"FOIOS (V)

1237 alqueria de Foyos (Llibre de Repartiment: HUICI 158); 1247 alqueria que es diu Foyos (HUICI 319 i 323); 1279 Foyos (RIU 256, 262, var. Foyes); 1347 Foyos (RT). Aquest topònim podria ser anterior al domini islàmic".

L'apel·latiu té molta vigència i no sols aplicat a una clotada, sinó també a camps fèrtils, amb ben escassa concavitat, on les aigües puguen ajuntar-se poc o molt, amb caràcter passatger, en temps de pluges o especialment aptes per al regatge natural.

Moreu-Rey (1982:40):

"Foia (Sa Foia, Les Foies, Foios) així mateix denota l'existència d'un clot o d'una cavitat reduïda, o de la situació dintre d'una clotada: generalment més ampla com més meridional és la comarca on és usada la designació: *la Foia fonda*".

En el nostre cas el topònim ve donat per la població limítrof.

Francs, els

Nom d'una partida.

El nom es pot deure als Francs, o bé com a llinatge, procedent de França o com a terra lliure que també té el mateix origen.

Alcover-Moll (1988:VI, 31):

“Franc, lliure, exempt de subjecció, de domini d'altre, d'impediment”

Coromines (1991: IV, 161):

“Del germànic Frank, nom dels francs, dominadors de la Gàl·lia, que hi constituïren la classe noble, exempts de tributs...”

Per ampliació de significat terreny lliure. Aquesta sembla la més probable explicació de l'origen d'aquest topònim.

Gordo, alqueries del

Topònim compost per un substantiu i un adjectiu castellà (gordo).

Pel que fa a alqueria, mot d'origen àrab, Alcover-Moll al DCVB (1988:I, 545):

“casa de camp, amb terreny de cultiu i provinent de l'àrab Al - qarja o al - qarja.”

Per altra banda, Moll a la seua Gramàtica històrica (1991:118) remarca que el so g (Q) pren el so k si és inicial o final o si va precedit de síl·laba tancada. Al - qariya > alqueria.

El que si queda clar és que la toponímia del País Valencià està plena d'aquest topònim. Moreu-Rey, diu que aquest apel·latiu ha adquirit carta de naturalesa a la nostra llengua, o en les seues varietats i dialectes: “alqueria”.

Marquesa, la

Nom d'una partida i d'una masia.

Coromines (1991:V, 468):

“De marcar. Mot d'origen germànic, emparentat amb l'a-al. Ant. *merken* (< *markjan*) “posar atenció, notar”, ags. *Mearcian* “assenyalar amb una marca, anotar”, ags. *Mearc* i esc. Ant. *mark* “sine, senyal, marca””

A la pàgina 471, ens diu que marqués és un derivat de Marcar.

Però, Alcover-Moll ho concreta més (1988:VII, 258):

“Marquesa, derivat de marqués amb el sufix femenitzador -a”

Llorens Raga l'any 1950, parla del Marqués del Lleó per explicar el nom de la partida la Lleona, però no ens diu res sobre l'origen del topònim la Marquesa com a partida. Probablement es partira aquesta i la part més pròxima a la masia es quedara amb el nom de la marquesa i la més llunyana amb el de la Lleona.

Ara bé, com ja hem dit abans nosaltres no tenim cap informació sobre aquest marquès, per tant, també queda oberta la possibilitat que Marquesa siga un mal-nom i que el nom de la partida la Lleona estiga relacionat amb el fet de ser aquella una zona on el terreny era molt dur i es cavava a base de lligona, que per deformació (llegona>lleona) ens ha arribat amb aquesta darrera forma.

Per últim, no s'ha de descartar una altra possible explicació tenint en compte l'antic camí de l'aljub del Lleó, aquest fet desfaria la teoria de Llorens i Raga, perquè el nom de la Lleona no vindria donat pel Marquès sinó per l'aljub del Lleó.

Mas de Berga, el

Nom de lloc compost pel comú mas i el cognom Berga, el qual encara perviu a Montcada.

Alcover-Moll (1988: II, 441) Berga, 1) Topònim. Ciutat de la comarca del Berguedà (Linatge), a 78 km. N. O. de Barcelona.

Etim. D'origen pre-romà, ligúric segons E. Philipon (Rom. XLVIII, 21): Tema berga, que en ligúric significa "altura". Cfr. Meyer-Lubke, Hom. MP, I, 64; Bosch Prehist. 194.

Mas Fondo, el

Compost pel nom genèric mas i per Fondo, ací adjectivat.

Pel que fa a mas, és el terme més estès per a designar la casa rural, junt als seus derivats: maset, masia masies, etc.

Mas com apunta Coromines (1991:VII, 416) és un derivat del verb romandre.

Respecte de Fondo Alcover-Moll apunta el seu possible origen castellà (1988:V, 955):

"Fondo, profundo, del castellà antic, fondo (hui hondo) amb el mateix significat."

J. Martí Mestre¹ assenyala que segurament es tracta d'un mossarabisme, amb conservació del grup -ND- i de la -o final. Molt estès a la toponímia del País Valencià.

Coromines (1991:IV, 94-6) diu que fondo pot actuar de substantiu o adjectiu. Però ell no accepta la funció substantiva malgrat les accepcions populars, i subratlla que s'ha adscrit a la funció adjectiva. És de procedència mossàrab, com manifesta el grup -ND- i la terminació àtona -o.

Opinem que l'origen de fondo no és un mossarabisme com opinen Coromines i Martí Mestre i, tampoc un castellanisme com opina Alcover-Moll, sinó un mot valencià.

Masies

Llogaret, en el seu origen de masies, cases de camp i actualment ple de xalets.

Com assenyala Moreu-Rey (1982:75):

"El terme més general per a designar la casa rural és el mas, i els seus derivats: el maset, la masia, les masies."

¹ Materials de Toponímia. I, Pàgina 591.

Coromines diu que masia és un derivat de Romandre (1991:VII, 418-9):

“Masia és un derivat peculiar del català. En valencià central, encara que no siga admissible la forma com diu Alcover-Moll, no deixa de tenir algun ús, que pot ser no solament prové de formes escrites. Els parlants ho senten més com xurro que com valencià, això m’ho declaren a Puçol, on sembla que alqueria no és gens usat (justament gràcies a això podem anomenar “camí de l’Alqueria” un dels vells dins el terme, cosa que no s’hauria adoptat si hagués estat més corrent) en canvi em donen 6 o 7 noms dits Mas de ..., així mentre els llauradors mantenen açò de Mas els guardatermes volen que es diguen masies. On s’usa més és als termes arriats a la frontera lingüística com Lliria, Casinos. On sembla més popular és a Bétera, Ribarroja, Museros i Torrent, però en tots aquests quatre termes, en la zona de rec deien mas (ahora els més antics i rics) i masia a les de secà”

Com ja hem apuntat abans, aquesta gran barriada deu el seu nom a la proliferació en el seu origen de Masies, malgrat que actualment, més que cases de camp, són xalets i construccions més luxoses.

Palmar, el

Conegut com a barranc i partida. Com a barranc també amb altres denominacions com la Rambla de Massarajos.

Existeix aquest topònim com a partida a València i Paterna.

Ve de palma, planta semblant a la palmera o a les seues fulles.

Palma + sufix -ar que és indicador de lloc abundant d’una planta.

L’any 1950 Llorens i Raga l’anomena també barranc de l’Hortolà i hui en dia ens han dit que aquest barranc ve del terme de Bétera de la partida de l’Hortolà.

Paret del Patriarca, la

Com ja apuntà Llorens Raga nosaltres tampoc hem trobat cap relació entre Patriarca i el beato Joan de Ribera, encara que cal pensar per la proximitat d’Alfara del Patriarca, d’on si que hi ha constància del Beato, que aquests terrenys tingueren alguna relació amb ell.

Quant a la paret, si que hi ha un mur, del qual ja es dona constància i detall el propi Llorens Raga. El que si està clar és l’etimologia de paret, del llatí *Paries*, -*iētis*.

Badia i Margarit (1984: 222) diu que el grup RY intervocàlic es reduïa a R ja en llatí vulgar en alguns casos, com *PAR(I)ETE* > paret.

Respecte a Patriarca Alcover-Moll (1988:VIII, 33):

“Títol de dignitat que es dona als bisbes d’algunes esglésies principals. Pres del llatí *patriarcha* (< grec *πατριάρχης*).”

El nom de la partida (més que partida, subpartida) es deu al fet de trobar-se en ella un mur de pedra i com ja hem apuntat abans, que aquesta paret tinguera alguna relació amb Joan de Ribera, bé siga perquè fóra un tros de tancat d’algun terreny, o bé es tractara de les restes d’alguna edificació.

Paretetes dels Moros, les

Creem encertada i raonada l’explicació donada per Llorens Raga sobre l’origen del nom per l’existència de restes d’edificacions del període dels moros.